

ONA TILI FANINI O'QITISH BO'YICHA ZAMONAVIY
METODLARDAN FOYDALANISH

Qodirov Ozod G'afurovich

Qo'shrabot tumani 35-maktab

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8012434>

Annotatsiya. Bugungi shiddatli davr har bir insondan bolalik chog'idan boshlab qunt bilan o'qish, ilm va hunar o'rganishni talab etmoqda. Ana shu talab asosida mamlakatimizda o'ziga xos ta'lim tizimi yaratildi: "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. Ularda ta'limning boshqa sohalari qatori ona tili ta'limiga ham alohida o'rin ajratilgan.

Kalit so'zlar: Metodika, lingvistika, til sathlari, morfologiya, sintaksis, leksikologiya.

Insoniyat tarixida ta'lim olishga ehtiyoj tug'ilgan kundan boshlab kun tartibiga chiqqan "O'quvchiga nimani o'rgatish zarur?", "O'quvchini qancha o'qitish kerak?", "Nima uchun o'qitish shart?", "Qanday usullar bilan o'qitish lozim?" kabi qadimiy savollar hamisha dolzarb va yechimtalabdir. Bugun ona tili ta'limi oldida ham shu savollar ko'ndalang turibdi. Sababi, inson shaxsida ruh, tafakkur va til chambarchas bog'liq. O'rta umumta'lim maktablarida ona tili ta'limidan ko'zlangan maqsad – jamiyatga ijodiy va mustaqil fikrli shaxsni tarbiyalab berish – amalga oshishi uchun quyidagilarni chuqur anglashimiz lozim:

1) bugungi kunda jamiyatimiz bilimdon shaxsga ehtiyojmandmi yoki ko'zlangan maqsadga erishishning o'nlab yo'llari borligini, muayyan sharoitda shulardan qay biri yuksak samara bera olishini biluvchi va uni qo'llay oluvchi shaxsgami?

2) o'rta umumta'lim maktablarida, o'rta maxsus ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchiga til imkoniyatlarini yetkazish lozimmi yoki tilshunoslik asoslari-yu til qurilishi – ilmiy grammatik talqinlarnimi?

3) o'zbek jamiyatida hamma tilshunos bo'lishi kerakmi yoki til imkoniyatlaridan to'laqonli foydalana olishni uddlashi zarurmi? Zero, Milliy Istiqlolning ta'lim oldiga qo'yadigan vazifalari, jumladan, bugungi kunda maktabda ijodiy tafakkur sohibini, o'rta maxsus ta'limda ixtisosiy nutq madaniyati shakllangan ijodiy tafakkurli shaxsni, oliygohlarda jahonning ilg'or mamlakatlari mutaxassislari bilan raqobatdoshlikka iqtidorli mutaxassisni tayyorlash uchun ta'lim qanday bo'lishi kerakligini belgilash, maqsadga muvofiq mazmun va usullarni to'g'ri tanlash juda-juda muhim.

Bugungi shiddatli davr har bir insondan bolalik chog'idan boshlab qunt bilan o'qish, ilm va hunar o'rganishni talab etmoqda. Ana shu talab asosida mamlakatimizda o'ziga xos ta'lim tizimi yaratildi: "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. Ularda ta'limning boshqa sohalari qatori ona tili ta'limiga ham alohida o'rin ajratilgan.

Ona tili o'quvchini mustaqil fikrlashga, mulohazalarni og'zaki va yozma ravishda to'liq bayon qilishga o'rgatadi. O'quvchining savodxonlik darajasini, uning ijtimoiy hayotda tutgan o'rni ona tilidan hosil qilingan bilim va malakalari asosiga quriladi.

Ma'lumki, har bir milliy til o'zida moddiy olamni aynan, adyektiv aks ettirishdan tashqari ruhiy olamni, qayg'u-alamlari-yu shodliklarini ham o'rinda tugal ifodalaydi. Insonda har bir narsaga nisbatan o'z munosabatini bildirish imkoniyati bor va bu imkoniyat har gal tilning muayyan shakllari orqali yuzaga chiqariladi.

Tilning o'ziga xos nafosatini o'quvchilarga yetkazish, his qildirish, sezish va undan oqilona foydalanish maqsadida hozirda ona tili ta'limida an'anaviy usullardan tashqari zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanilmoqda. Keyingi yillarda breynrayting, breynstorming, aqliy hujum, bumerang, blits-so'rov, klaster, keys-stadi, germenektiv suhbat kabi turli tuman metodlar paydo bo'ldi [1, 180- bet]. Shunday usullardan biri kakografiyadir. Kakografiya so'zi lotincha kakos – yomon, xunuk, yoqimsiz va graphos – yozmoq so'laridan olingan bo'lib, muayyan maqsadni ko'zlab xatoliklarga yo'l qo'yilgan matnni tuzatirish orqali o'quvchilarga imloni o'rgatish usuli sanaladi. Bu usulning pedagogik va didaktik jihatlari hali ochib berilmagan [2, 13-bet]. Rus tilida какофонический, какофония degan so'zlar mavjud bo'lib, ularga lug'atlarda quloqqa yoqmaydigan, yoqimsiz, nosoz, g'aliz; uyg'unlashmagan, yoqimsiz tovushlar yig'indisi degan izohlar beriladiki, bu so'z semantikasiga salbiy baho yuklaydi [3, 414-bet]. Shunga ko'ra, kakografiya usulida yozuv bilan bog'liq g'alizlik, yoqimsizlik yashirinib yotganga o'xshaydi, ammo orfografik nuqtayi nazardan qaralganda u bilan bog'liq didaktik hamda pedagogik jihatlarni ochib berish masalaga oydinlik kiritishi mumkin.

Kakografiya interfaol usullardan biri sifatida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, narsalarni bir-birlari bilan solishtirishga, izlanishga, masalaning yechimini topishga, eng muhimi ona tili darslarida olingan bilim va malakalariga asoslanib, muayyan mavzular bo'yicha zaruriy xulosalar chiqarishga yordam beradi. O'quvchilardagi loqaydlik, beparvolikni yo'qotib, dadillikka, ijodkorlikka chorlaydi, mutelik, tobelik, nafaollik kabi salbiy xususiyatlarga barham beradi.

Ayniqsa, fonetika, grafika, orfografiya, leksika va morfologiya bo‘limlari bilan bog‘liq amaliy darslarni o‘tishda kakografiya usuli yaxshi samara beradi. Masalan, o‘quvchilarga unli va undosh tovushlar bo‘yicha yetarlicha ma‘lumotlar berilgach, “Mustahkamlash darslari” yoki “Takrorlash darslari”da turli topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda asosiy e‘tibor so‘zlarning aytilishi va yozilishi o‘rtasidagi farqqa qaratiladi.

Tajribadan ma‘lumki, o‘quvchilarning aksariyati ona tili darslarida imlo qoidalarini puxta o‘zlashtirmaydilar. So‘larni qanday aytilsa, shunday yozishga odatlanib qoladilar. Shuningdek, o‘quvchilarning nutqidagi dialektal xatoliklar ularning savodxonligiga soya solidi. Bu esa bora-bora ulardagi savodxonlik darajasining qotib qolishiga, so‘zlarning muntazam ravishda xato yozilishiga sabab bo‘ladi.

Masalan, o‘quvchilarning og‘zaki nutqida baho, bahor, bilan, yulduz, teatr, savol, orden, obod, marvarid, shanba, mas‘ul, daryo kabi so‘zlarni boho, bohor, blan, yuldiz, tiatr, sovol, ordin, obot, marvarit, shamba, ma‘sul, dayra tarzida talaffuz qilish va shu asosda xato yozish amaliyotda uchraydi. Bu narsa ularning unli va undosh harflar imlosi bo‘yicha ona tili darslarida yetarlicha bilim va malakaga ega bo‘lganliklarini ko‘rsatadi. Bu kabi xatoliklarning oldini olish maqsadida “O‘zbek tilining imlo qoidalari”dagi “Ayrim unlilar va undoshlar imlosi” yuzasidan tegishli nazariy ma‘lumotlar mavzular o‘tilgach, quyidagicha topshiriq beriladi:

So‘zlarni o‘qing, xato yozilgan o‘rinlarni topib, o‘zbek tilning imlo qoidalariga mos ravishda ularni to‘g‘rilang va daftaringizga ko‘chirib yozing.

Bugalter, hayol, xayoy, xolol, momila, xuqiq, rektir, kanferensiya, kampyuter, maylis va hokazo.

To‘g‘ri yozilishi: buxgalter, xayol, hayo, halol, muomala, halol, huquq, rektor, konferensiya, kompyuter, majlis.

Kakografik yo‘nalishdagi bunday topshiriqlarni bajarish bilan quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- O‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi aloqa mustahkamlanadi;
- O‘quvchilar ona tilidan olingan bilim va malakalarni xotirlashga, esga olishga harakat qiladi;
- Materiallarni bir-biriga solishtiradi, taqqoslaydi;
- Xulosalar chiqaradi, orfografik bilimlarni mustahkamlaydi.

Ayniqsa, og‘zaki nutqda h – x, b – p, d – t, z – s kabi birining o‘rniga ikkinchisi ko‘p qo‘llaniladigan undosh tovushlarning imlosini o‘rgatishda kakografiya usuli yaxshi samara beradi. Bunda xato yozilgan so‘zlarni

o'quvchilarga slaydlar orqali ko'rsatish, sinf taxtasiga ataylab xato yozish, so'zlari xato yozilgan tarqatma materiallarni qo'llash kabi vositalardan foydalanish unumli. Masalan:

Xato yozilgan so'zlarni aniqlab, ularni imlo qoidalariga mos ravishda to'g'rilang va daftaringizga ko'chirib yozing.

Orombahsh, zahira, hoxish, xol-ahvol, hiyonat, ihlos, xar hil, xamma, Xindiston, hatti-xarakat, hayol

To'g'ri yozilishi: orombaxsh, zaxira, xohish, hol-ahvol, xiyonat, ixlos, har xil, hamma, Hindiston, xatti-harakat, xayol.

Kakografiya usuli leksikologiya bilan bog'liq mavzularni o'tishda ham qo'l keladi. Matn ichida bir tovush bilan farqlanuvchi dars-darz, bob-bop, mart-mard, qasr-kasr, qaram-karam, halok-halak, kaft-kift, asl-asil, asr-asir, oxir-axir-oxur, chog'-choq-choh singari paronim so'zlarni xato yozib, o'quvchilardan ularni to'g'rilab yozishni so'rash ulardagi bilimlarni mustahkamlashga olib keladi.

Xato yozilgan paronim so'zlarni toping, ularni imlo qoidalariga mos ravishda to'g'rilab, daftaringizga ko'chiring.

Birovga choq qazisang, o'zing tushasan. Mart bir o'ladi, nomart – ming. Qarz ikki qo'ldan chiqadi. Onangni kiftingda ko'tarsang, singlingni kaftingda ko'tar.

Bunday topshiriqlar o'quvchilardagi ko'rish, eslash, narsalarni bir-biriga solishtirish va zaruriy xulosalar chiqarish kabi aqliy-ruhiy xususiyatlarning rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Umuman olganda, biz – yoshlar vatanimiz O'zbekistonning qanotlarimiz. Bugun bizning oldimizda ona tilini o'rganish borasida yagona to'g'ri yo'l turibdi. Bizdan millatimizning bebaho boyligi, xalqimiz tafakkurining tengsiz javohiroti sanalgan o'zbek tilini mukammal o'rganishimiz, og'zaki va yozma savodxonligimiz yuksak bo'lishi talab etilmoqda. Yuqoridagilarni amalga oshirish uchun bizga kakografiya usuli kutilgan samarani berishi mumkin. Zero, davr o'qituvchidan ham, o'quvchidan ham izlanishni, yangiliklarni o'zlashtirishni talab etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qarshiyev, B. A. O. G. L. (2022). AGRAR TA'LIM SOHALARIDA ADABIY TIL ME'YORLARI VA ATAMALARNING TUTGAN O'RNI. Academic research in educational sciences, (Conference), 817-821.
2. Каршиев, Б. (2021). Ong oqimi va sujet munosabati ("Lolazor" romani misolida). Общество и инновации, 2(4/S), 108-112.
3. Каманов, Б., & Кодиров, О. (2023). P-N-ЎТИШЛИ МАЙДОНИЙ ТРАНЗИСТОРЛАР ТИПИДАГИ ТАДҚИҚ ҚИЛИНАЁТГАН НАМУНАЛАРНИНГ

КОНФИГУРАЦИЯСИНИ ТАНЛАШНИНГ АСОСЛАНИШИ. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2(4), 176-179.

4. Janonova, S. B. (2021). Place and application of terminology in agriculture. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(7), 255-258.

5. Жанонова, С. Б. (2022). Этимология Названия Растений. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 6, 113-116.

6. Негматова, Н. (2022). РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ. *Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot*, 1(18), 124-127.

7. Nodirovna, N. N., & Berdinazarovna, J. S. SPECIFICATIONS OF TEACHING RUSSIAN TERMINOLOGY.

